

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ «УНІВЕРСУМ»

Циклова комісія з педагогічної освіти

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-методичної
та навчальної роботи

Олексій ЖИЛЬЦОВ

«__» _____ 2021 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОСНОВИ КОРЕКЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ (ДЕФЕКТОЛОГІЇ)

для студентів

спеціальності

013 Початкова освіта

освітньої програми

Початкова освіта

освітньо-кваліфікаційного рівня

молодший спеціаліст

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02136554
Начальник відділу
моніторингу якості освіти
Програма № 3224/01
Сєв
(підпис) (прізвище, ініціали)
« 14 » 01 2021 р.

Київ – 2021

Розробник:

Пижевська Ірина Володимирівна, викладач циклової комісії з педагогічної освіти Фахового коледжу «Універсум» Київського університету імені Бориса Грінченка

Викладач:

Пижевська Ірина Володимирівна, викладач циклової комісії з педагогічної освіти Фахового коледжу «Універсум» Київського університету імені Бориса Грінченка

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні циклової комісії з педагогічної освіти

Протокол від 5 січня 2021 р. № 6

Голова циклової комісії Альона ДОЦЕНКО

Робочу програму перевірено

14 серпня 2021 р.

Заступник директора з навчально-методичної роботи Зоя ГЕЙХМАН

Заступник директора з навчальної роботи Яніна КАРЛІНСЬКА

Пролонговано:

на 20__/20__ н.р. (_____), «__» _____ 20__ р., протокол № __

на 20__/20__ н.р. (_____), «__» _____ 20__ р., протокол № __

на 20__/20__ н.р. (_____), «__» _____ 20__ р., протокол № __

на 20__/20__ н.р. (_____), «__» _____ 20__ р., протокол № __

1.Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни
	денна форма навчання
Вид дисципліни	обов'язкова
Мова викладання, навчання, оцінювання	українська
Загальний обсяг кредитів/годин	1,5/45
Курс	4
Семестр	8
Кількість змістових модулів з розподілом:	2
Обсяг кредитів	1,5
Обсяг годин, в тому числі:	45
Аудиторні	28
Модульний контроль	2
Семестровий контроль	-
Самостійна робота	15
Форма семестрового контролю	залік

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: ознайомити студентів із підходами держави і суспільства до організації освіти дітей, які мають особливості психофізичного розвитку, комплексним діагностичним обстеженням дітей, диференційованими та індивідуальними механізмами і прийомами корекційного навчання і виховання кожної із категорій дітей.

Завдання: сформувати позитивне професійне та загальнолюдське ставлення до осіб з вадами психофізичного розвитку; готовність фахово здійснювати моніторинг їхнього розвитку, своєчасно виявляти відхилення та здійснювати правильний психолого-педагогічний супровід дітей, що потребують корекції психофізичного розвитку; висвітлити науково-теоретичні основи побудови процесу навчання, виховання та корекції порушень дітей з психофізичними вадами в Україні; сформувати у студентів навички та вміння творчо застосовувати професійні знання на практиці; організувати самостійну роботу студентів щодо закріплення та розширення наукових знань з дисципліни за підручниками, навчальними і методичними посібниками, періодичними виданнями з фаху, іншими літературними джерелами.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен володіти такими **предметними компетентностями:**

- знання загальних основ дисципліни: предмету і завдань корекційної педагогіки, видів порушень психофізичного розвитку та їх причини, особливостей комплексної диференціальної діагностики відхилень у психофізичному розвитку; освітні заклади для осіб з вадами психофізичного розвитку та їх комплектування;
- розуміння психолого-педагогічної характеристики дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку та особливостей роботи з ними в умовах корекційної та інклюзивної освіти;
- знання змісту і форм роботи з родинами, які виховують дітей з особливостями психофізичного розвитку.
- вміння здійснювати моніторинг розвитку дітей, що мають труднощі у навчанні, та адекватно оцінювати причини, які їх викликають;
- здатність своєчасно виявляти відхилення у розвитку учнів та здійснювати правильний психолого-педагогічний супровід дітей, що потребують корекції психофізичного розвитку;
- вміння здійснювати індивідуальний та диференційований підхід до учнів з особливостями психофізичного розвитку в умовах інтегрованої та інклюзивної освіти;
- вміння формувати готовність здорових учнів до позитивної спільної взаємодії з однолітками, що потребують корекції психофізичного розвитку;
- вміння проводити роботу з батьками щодо надання їм правильної інформації про осіб з порушеннями психофізичного розвитку.

3. Результати навчання за дисципліною.

- вміти визначати предмет і завдання дефектології;
- визначати основні види аномального розвитку;
- знати про освітні заклади для осіб з вадами психофізичного розвитку та їх комплектування;
- вміти давати психолого-педагогічну характеристику дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку;
- знати змісту і форм роботи з родинами, які виховують дітей з особливостями психофізичного розвитку;
- вміти своєчасно виявляти відхилення у розвитку учнів та здійснювати правильний психолого-педагогічний супровід дітей, що потребують корекції психофізичного розвитку;
- вміти здійснювати індивідуальний та диференційований підхід до учнів з особливостями психофізичного розвитку в умовах інтегрованої та інклюзивної освіти;
- розуміти особливості проведення обстеження дітей з порушеннями психофізичного розвитку;
- знати особливості побудови навчально-виховного процесу з дітьми, що мають порушення психофізичного розвитку;
- вміти встановлювати закономірності і особливості навчально-виховного процесу в спеціальних закладах для дітей з психофізичними порушеннями, визначати мету, завдання, зміст, принципи та методи навчання, виховання та трудової підготовки;
- вміти визначати ефективні шляхи та засоби профілактики психофізичних порушень;
- виявляти особливості та шляхи покращення життя та діяльності дітей з психофізичними порушеннями в соціальному оточенні (сім'ї, трудових та навчальних колективах);
- визначати та удосконалювати форми та зміст корекційно-педагогічного процесу, спрямованого на подолання психофізичних порушень у дітей молодшого шкільного віку;
- вміти проводити роботу з батьками щодо надання їм правильної інформації про осіб з порушеннями психофізичного розвитку;
- вміти формувати готовність здорових учнів до позитивної спільної взаємодії з однолітками, що потребують корекції психофізичного розвитку.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Розподіл годин між видами				
	Усього	Аудиторна			
		Лекції	Семіна р	Індивід	Сам.р
Змістовий модуль 1. Загальні основи корекційної педагогіки.					
1. Предмет і завдання корекційної педагогіки. Особи з вадами психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання	4	2	2		
2. Види порушень психофізичного розвитку та їх причини (загальна характеристика). Комплексна диференціальна діагностика відхилень у психофізичному розвитку.	7	2		2	3
3. Освітні установи для осіб з вадами психофізичного розвитку та їх комплектування. Психолого-педагогічний моніторинг розвитку дитини.	4	2	2		
Разом	15	6	4	2	3
Змістовий модуль II. Психолого-педагогічна характеристика дітей з різними вадами психофізичного розвитку та особливості роботи з ними в умовах інклюзивного навчання					
4. Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при глибоких порушеннях слуху, зору.	7	2		2	3
5. Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при глибоких порушеннях мовлення, рухової сфери.	7	2	2		3
6. Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при порушеннях інтелекту, затримках психічного розвитку.	7	2		2	3

7. Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при відхиленнях емоційно-вольової сфери та соціальної поведінки.	7	2	2		3
8. Модульна контрольна робота	2				
Разом	28	8	4	4	12
Підготовка та проходження контрольних заходів					
Усього годин	45	14	8	6	15

5. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Загальні основи корекційної педагогіки.

Тема 1. Предмет і завдання корекційної педагогіки. Особи з вадами психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання

Предмет, завдання та понятійно-категоріальний апарат корекційної педагогіки. Галузі корекційної педагогіки. Перспективи розвитку корекційної педагогіки в Україні. Поняття «діти з вадами психофізичного розвитку». Форми освіти дітей з особливими потребами (інституціалізація, інтеграція, інклюзія).

Основні поняття теми: корекційна педагогіка, корекція, реабілітація, абілітація, інтеграція, інклюзія, інклюзивна освіта, соціальна адаптація, спеціальні освітні заклади, особливі освітні потреби,.

Семінарське заняття 1. Предмет і завдання корекційної педагогіки. Особи з вадами психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання.

Основна література: 1, 3. Додаткова література: 11, 13

Тема 2. Види порушень психофізичного розвитку та їх причини (загальна характеристика). Комплексна диференціальна діагностика відхилень у психофізичному розвитку.

Сутність та класифікація порушень психофізичного розвитку. Причини порушень психофізичного розвитку. Зміст та принципи роботи інклюзивно-ресурсних центрів. Завдання інклюзивно-ресурсних центрів. Методи діагностики інклюзивно-ресурсних центрів Індивідуальний навчальний план.

Основні поняття теми: сурдопедагогіка, тифлопедагогіка, олігофренопедагогіка, логопедія та логодидактика, затримка психічного розвитку, аутизм, олігофренія і деменція, ідіотія; імбецильність, дебільність, сліпота і слабкозорість, дитячий церебральний параліч, натальний, постнатальний, пренатальний періоди, інклюзивно-ресурсний центр.

Основна література: 1, 3. Додаткова література: 11, 13

Тема 3. Освітні установи для осіб з вадами психофізичного розвитку та їх комплектування. Психолого-педагогічний моніторинг розвитку дитини.

Диференціація системи закладів для дітей, що потребують корекції психофізичного розвитку. Можливості інтегрованої та інклюзивної освіти дітей, що потребують корекції психофізичного розвитку. Індивідуальне навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку як форма організації корекційно-педагогічного процесу. Завдання психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами. Напрямки та принципи моніторингової діяльності. Об'єкт моніторингової діяльності

Основні поняття теми: спеціальні заклади, інтегроване та інклюзивне навчання, індивідуальне навчання, спеціальна школа (школа-інтернат), логопедичний пункт, діагностика, моніторинг

Семінарське заняття 2. Види порушень психофізичного розвитку та їх причини (загальна характеристика). Комплексна диференціальна діагностика відхилень у психофізичному розвитку. Освітні установи для осіб з вадами

психофізичного розвитку та їх комплектування. Психолого-педагогічний моніторинг розвитку дитини.

Основна література: 1, 3. Додаткова література: 11, 13

Змістовий модуль II.

Психолого-педагогічна характеристика дітей з різними вадами психофізичного розвитку та особливості роботи з ними в умовах інклюзивного навчання

Тема 4. Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при глибоких порушеннях слуху, зору.

Роль слуху в розвитку людини. Причини виникнення та класифікація порушень слухової функції. Навчання і виховання дітей з порушеннями слухової функції у спеціальних закладах. Організація допомоги учням з порушеннями слуху в умовах загальноосвітньої школи. Порушення зору як психолого-педагогічна проблема. Класифікація порушень зорової функції та причини їхнього виникнення. Навчання і виховання дітей з порушеннями зорової функції у спеціальних закладах. Організація допомоги учням з порушеннями зору в умовах загальноосвітньої школи.

Основні поняття теми: зоровий аналізатор, гострота зору, вроджена сліпота, набута сліпота, прогресуючі і стаціонарні порушення, діти зі зниженим зором, спеціальні школи (школи-інтернати) для сліпих та дітей зі зниженим зором, слухового аналізатора, рівень інтенсивності різних типів звуків, глухота, туговухість, фактори ендогенного та екзогенного впливу.

Основна література: 1,4,5. Додаткова література: 11,13,14.

Тема 5. Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при глибоких порушеннях мовлення, рухової сфери.

Психолого-педагогічна характеристика дітей з порушеннями мовлення. Навчання і виховання дітей з порушеннями мовлення. Особливості роботи вчителя з дітьми, що потребують логопедичної допомоги, в умовах закладів загальної середньої освіти. Діти з порушенням опорно-рухового апарату та моторного розвитку. Дитячий церебральний параліч. Врахування особливостей порушень моторної сфери у різних видах навчальної діяльності дітей, організація їх спілкування та участі у позакласній роботі. Комплексні порушення психофізичного розвитку дітей, їх види та врахування в умовах інклюзивного навчання.

Основні поняття теми: центральна нервова система, внутрішньоробна патологія, афонія, дисфонія, тахілалія, брадилалія, заїкання, дислалія, дизартрія, ринологія, алалія, афазія, дисграфія, фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення, загальний недорозвиток мовлення, прояви мовленнєвого негативізму, спеціальні логопедичні класи, логопедичні пункти, параліч, дитячий церебральний параліч.

Семінарське заняття 3. Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при глибоких порушеннях слуху, зору, мовлення, рухової сфери.

Основна література: 1,2,3. Додаткова література: 1, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12

Тема 6. Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при порушеннях інтелекту, затримках психічного розвитку.

Психолого-педагогічна характеристика дітей з порушеннями інтелекту. Принципи корекційної спрямованості навчально-виховного процесу у спеціальній школі. Навчання і виховання дітей з порушеннями інтелекту у спеціальних закладах. Корекційні прийоми реалізації індивідуального підходу до дітей з порушеннями інтелекту в умовах індивідуального навчання. Психолого-педагогічна характеристика дітей з ЗПР. Корекційна спрямованість навчально-виховного процесу у роботі із дітьми із ЗПР.

Основні поняття теми: розумова відсталість, легка розумова відсталість, помірна розумова відсталість, затримка психічного розвитку, мозкова дисфункція, доброякісна ЗПР, церебрально-органічна ЗПР, корекційна робота, олігофренія, деменція, компенсація, корекція, предметно-практична діяльність.

Основна література: 1,3. Додаткова література: 13, 16

Тема 7. Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при відхиленнях емоційно-вольової сфери та соціальної поведінки.

Класифікація розладів емоційно-вольової сфери. Характеристика різних видів порушень емоційно-вольової сфери. Аутизм, його прояви та ступені виразності. Організація корекційної роботи з дітьми, що мають порушення емоційно-вольової сфери. Завдання педагогічної корекції при різних проявах емоційно-вольових порушень.

Семінарське заняття 4. Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при порушеннях інтелекту, затримках психічного розвитку, відхиленнях емоційно-вольової сфери та соціальної поведінки.

Основна література: 1,3. Додаткова література: 13, 16

6. Контроль навчальних досягнень

6.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Вид діяльності студента	Максимальна кількість балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2	
		кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів
Відвідування лекцій	1	3	3	4	4
Відвідування семінарських занять	1	2	2	2	2
Робота на семінарі (доповідь, виступ, повідомлення, участь у дискусії)	10	2	20	2	20
Виконання завдання для самостійної роботи	5	1	5	4	20
Виконання модульної контрольної роботи	25	-	-	1	25
Разом			55		46
Максимальна кількість балів: 101					
Розрахунок коефіцієнта: 1,01					

6.2. Завдання для самостійної роботи та критерії її оцінювання

Змістовий модуль I. Загальні основи корекційної педагогіки.

Тема 1. Види порушень психофізичного розвитку та їх причини (загальна характеристика). Комплексна диференціальна діагностика відхилень у психофізичному розвитку.

Проаналізувати основні причини порушень психофізичного розвитку. Розглянути зміст Положення про інклюзивно-ресурсні центри. Зміст та принципи роботи інклюзивно-ресурсних центрів. Завдання інклюзивно-ресурсних центрів. Методи діагностики інклюзивно-ресурсних центрів. (Друкована робота у вигляді аналітичного звіту об'ємом до 8 сторінок)

Змістовий модуль II.

Психолого-педагогічна характеристика дітей з різними вадами психофізичного розвитку та особливості роботи з ними в умовах інклюзивного навчання

Тема 2. Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при глибоких порушеннях слуху, зору.

Проаналізувати можливість організації допомоги учням з порушеннями зору та слуху в умовах спеціальної освіти та інклюзивної освіти в умовах закладу загальної середньої освіти. (Друкована робота у вигляді практичних порад вчителю об'ємом до 4 сторінок)

Тема 3. Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при глибоких порушеннях мовлення, рухової сфери.

Організація допомоги учням з порушеннями мовлення та опорно-рухового апарату в умовах спеціальної освіти та інклюзивної освіти в умовах закладу загальної середньої освіти. (Друкована робота у вигляді практичних порад вчителю об'ємом до 4 сторінок)

Тема 4. Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при порушеннях інтелекту, затримках психічного розвитку..

Організація допомоги учням з ЗПР, вадами розумового розвитку в умовах спеціальної та інклюзивної освіти в умовах закладу загальної середньої освіти. (Друкована робота у вигляді практичних порад вчителю об'ємом до 4 сторінок)

Тема 5. Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при відхиленнях емоційно-вольової сфери та соціальної поведінки.

Організація допомоги учням з порушеннями емоційно-вольової сфери та соціальної поведінки в умовах спеціальної освіти та інклюзивної освіти в умовах закладу загальної середньої освіти. (Друкована робота у вигляді практичних порад вчителю об'ємом до 4 сторінок)

Критерії оцінювання самостійної роботи.

Самостійна робота оцінюється в діапазоні від 0 до 5 балів. Критерії оцінювання викладені у таблиці:

Бал	Критерій оцінки
5	Робота виконана в повному обсязі, залучені альтернативні джерела інформації. Виконане завдання має практичну користь для подальшої професійної діяльності студента.
4	Робота виконана майже на 60 - 90% від загального обсягу та допускаються незначні помилки. Виконане завдання має практичну користь для подальшої професійної діяльності студента.
3	Обсяг виконаних завдань становить 30 – 59 %. Практична користь від виконаного завдання не значна.
2	Обсяг виконаних завдань становить 10 – 29 %. Практична користь від виконаного завдання майже відсутня.
1	Обсяг виконаних завдань становить менше 10%. Практична користь від виконаного завдання відсутня.

6.3. Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання

Модульний контроль проводиться у вигляді письмової контрольної роботи, яка містить 3 питання. Контрольна робота розробляється не менше, ніж у 4 варіантах. Кожне питання оцінюється у 8 балів та 1 бал за загальне оформлення роботи та сумлінність виконання.

6.4. Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання

Форма проведення заліку: за результатами поточного контролю (відвідування лекцій, семінарських та практичних занять, поточне опитування, виконання самостійних завдань та певних видів робіт на семінарських заняттях)

6.5. Шкала відповідності оцінок

Рейтингова оцінка	Оцінка за 100-бальною шкалою	Значення оцінки
A	90-100	Відмінно
B	82-89	Дуже добре
C	75-81	Добре
D	69-74	Задовільно
E	60-68	Достатньо
FX	35-59	Незадовільно з можливим повторним складанням
F	1-34	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу

7. Навчально-методична карта дисципліни «Основи корекційної педагогіки (Дефектології)»

Разом: 45 год., лекції – 14 год., семінарські заняття – 8 год., індивідуальна робота – 6

год., самостійна робота – 15 год., підсумковий контроль – 2 год.

Модулі	Змістовий модуль I			Змістовий модуль II			
Назва модуля	Загальні основи корекційної педагогіки.			Психолого-педагогічна характеристика дітей з різними вадами психофізичного розвитку та особливості роботи з ними в умовах інклюзивного навчання			
Лекції	1	2	3	4	5	6	7
Теми лекцій	Предмет і завдання корекційної педагогіки. Особи з вадами психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання	Види порушень психофізичного розвитку та їх причини (загальна характеристика). Комплексна диференціальна діагностика відхилень	Освітні установи для осіб з вадами психофізичного розвитку та їх комплектування. Психолого-педагогічний моніторинг розвитку дитини	Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при глибоких порушеннях слуху, зору	Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при глибоких порушеннях мовлення, рухової сфери.	Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при порушеннях інтелекту, затримках психічного розвитку	Особливості розвитку, навчання та виховання особистості відхилених емоційно-вольової сфери та соціальної поведінки.
Теми семінарських занять	Предмет і завдання корекційної педагогіки. Особи з вадами психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання	Види порушень психофізичного розвитку та їх причини (загальна характеристика). Комплексна диференціальна діагностика відхилень у психофізичному розвитку. Освітні установи для осіб з вадами психофізичного розвитку та їх комплектування. Психолого-педагогічний моніторинг розвитку дитини		Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при глибоких порушеннях слуху, зору, мовлення, рухової сфери.		Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при порушеннях інтелекту, затримках психічного розвитку, відхилених емоційно-вольової сфери та соціальної поведінки.	
Самостійна робота		5 балів		5 балів	5 балів	5 балів	5 балів
Види поточного контролю	Модульна контрольна робота						
Підсумковий контроль	Залік						

8.Рекомендована література

Основна (базова література):

1. Кисла О.Ф. Корекційна педагогіка : навч. посіб. Київ: Кондор-

- Видавництво, 2015. - 320 с.
2. М.К. Шеремет Логопедія : підручник. Київ.: Видавничий Дім «Слово», 2017. – 856 с.
 3. Мартинчук О.В. Основи корекційної педагогіки : навч.-метод. посіб. Київ: Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. – 288 с.
 4. Федоренко С. Тифлодидактика : навчальний посібник для студентів ВНЗ. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. — 144 с.
 5. Королева І.В. Діагностика та корекція порушень слухової функції у дітей раннього віку. - СПб., 2005. - 288с ..

Додаткова література:

1. Тищенко В. Як навчити дитину правильно розмовляти: Від народження до 5 років: [поради батькам]. Київ: Літера ЛТД, 2006. – 128 с.
2. Вознюк Л.М., Климчук Н.Б., Мерленко І.М., Петрович В.С. Дитячий церебральний параліч: поради батькам і педагогам. Луцьк, 2002. – 74 с.
3. Люндквіст Л.Б., Бурлака В.В., Шевцов А.Г. Вступ до абілітації та реабілітації дітей з обмеженнями життєдіяльності : навчально-методичний посібник. Київ: Герб, 2007. – 288 с.
4. Кот М. З. Теорія і методика виховної роботи: навчальний посібник. Київ, 2011. - 216 с.
5. Малярчук А.Я. Дидактичний матеріал для виправлення мовленнєвих недоліків: навчальний посібник. Київ: Літера ЛТД, 2005. – Ч. I. – 272 с.
6. Малярчук А.Я. Дидактичний матеріал для виправлення мовленнєвих недоліків: навчальний посібник. Київ: Літера ЛТД, 2005. – Ч. II. – 184 с.
7. Малярчук А.Я. Обстеження мовлення дітей: дидактичний матеріал. Київ: Літера ЛТД, 2003. – 104 с.
8. Манько Н.В. Діагностика та корекція мовленнєвого розвитку дітей раннього віку: науково-методичний посібник. Київ: КНТ, 2008. – 256 с.
9. Савіна Л.П. Пальчикова гімнастика для розвитку мовлення: посібник для батьків і педагогів. Київ: Вид-во «Школа», 2002. – 48 с.
10. Савченко М.А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. – 160 с.
11. Сак Т.В. Особлива дитина: Від народження до 6 років: поради батькам. Київ: Літера ЛТД, 2008. – 144 с., іл.
12. Седих Н.О. Вчимося писати й говорити правильно: поради логопеда. Харків: Видавнича група «Основа», 2007. – 176 с.
13. Синьов В.М., Копернік Г.М. Основи дефектології: навч. посібник. Київ: Вища шк., 1994. – 143 с.
14. Дитина зі світу тиші. – методичний посібник. Українське товариство глухих. Лабораторія жестової мови Інституту спеціальної педагогіки НАПН України. Об'єднання нечуючих педагогів.
15. Сухар В.Л. Розвиток звукової культури мовлення дітей молодшого дошкільного віку. Херсон: Веста: Вид-во «Ранок», 2008. – 80 с.

16. Певзнер М.С. Клиническая характеристика детей с задержкой психического развития //Дефектология. - 1972. № 3. С. 3-9